

Bälaryds kyrkogård

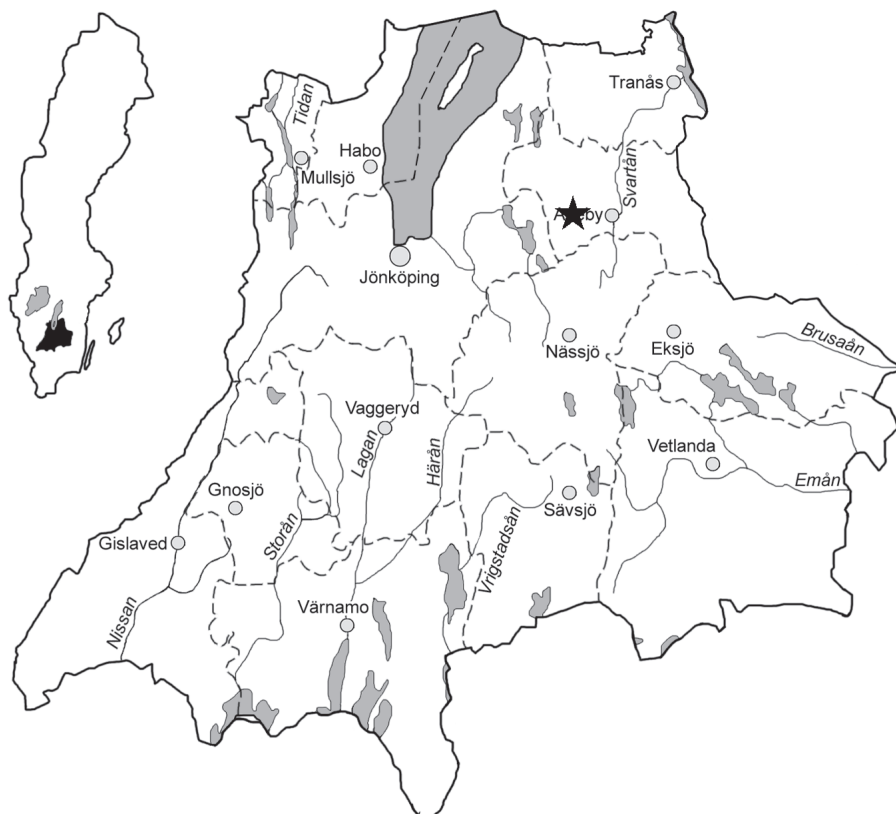
Antikvarisk medverkan i samband med
utvändig restaurering av gravkor

*Bälaryds socken i Aneby kommun
Jönköpings län, Linköpings stift*

Bälaryds kyrkogård

Antikvarisk medverkan i samband med
utvändig restaurering av gravkor

Bälaryds socken i Aneby kommun
Jönköpings län, Linköpings stift

Rapport och foto: Robin Gullbrandsson
Grafisk mall: Anna Stålhammar
Tryckning och distribution: Arkitektkopia, Jönköping

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd:
Ur karta © Lantmäteriet. Medgivande MS20067/02097.

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2014

Innehåll

Inledning	5
Syfte	5
Historik	6
Före restaurering.	6
Omfattning och vidtagna åtgärder	9
Sammanfattning.	10
Referenser.	10
Tekniska och administrativa uppgifter	10

Utdrag ur digitala fastighetskartan.

Det Carlströmska gravkoret står direkt invid den västra kyrkogårdsmuren. Fotografi 2004, JLM, Jonas Haas.

Inledning

Den 25 oktober 2009 sammanställde ATRIO arkitekter Västervik AB ett förslag till utvändig restaurering av gravkoret på Bälaröds kyrkogård, på uppdrag av Aneby kyrkliga samfällighet. Förslaget tillställdes länsstyrelsen för tillståndsprövning. Efter vissa ändringar så lämnades tillstånd den 8 mars 2010. Som antikvarisk medverkande anlitate samfälligheten Jönköpings läns museum genom Robin Gullbrandsson, vilken sammanställt föreliggande rapport. Arbetena genomfördes av Tomas Ljungdal byggnadsvård från september 2012 till oktober 2013. Slutbesiktning ägde rum den 12 december 2013 med efterbesiktning den 2 juni 2014.

Syfte

Arbetena syftade till att säkerställa takets kondition och underhålla ytskikten i exteriören. Rapporten syftar till att vara en dokumentation av arbetenas art och omfattning, samt av material- och metodval.

Gravkoret och Bälaryds kyrka på ett fotografi taget 1911 av arkitekt Anders Roland. Vid denna tid hade gravkoret ett spåntäckt tak. ATA.

Gravkoret fotograferat 1964 av Carl-Filip Mannersträhle. Vid denna tid har taket åter fått skivtäckning av målad plåt. ATA.

Historik

Gravkoret är för ovanlighetens skull byggt av en ickeadlig familj, nämligen skräddaren Carlström och dennes hustru. Troligen restes byggnaden efter makans död 1796, Carlström själv gick bort 1802 och donerade en fond till församlingen för vård och underhåll av gravkoret. På ett fotografi från 1911 ser man att taket var spåntäckt. Någon gång därefter (före 1964 av foton att döma) har man övergått till en plåttäckning. Troligen var plåt den ursprungliga taktäckningen eftersom en äldre plåttäckning finns kvar under den befintliga. När denna hade tjänat ut bör man ha lagt spånen ovanpå och sedermera återgått till ny plåttäckning. Senare underhållsåtgärder har sannolikt skett i samband med större arbeten på kyrkan, nämligen 1932, 1953 (putsning och avfärgning med kalkfärg som brutits med guldockra och bensvart) och 1984. Taket målades senast 2001 med svart linoljefärg (Lasol från Engwall & Claesson) på blymönjegrund.

Under nuvarande plåttäckning syns kanten på en äldre, troligen ursprunglig plåttäckning.

Före restaurering

Gravkoret är en kvadratisk byggnad vars bakre, västra mur, vilar på kyrkogårdsmuren. Väggarna är av gråsten som putsats ända ned mot mark. I öster är en djupt liggande rundbågig port från byggnadstiden. I norr och söder finns små ventiler under takfoten. Byggnaden

Gravkoret sett från nordväst vintern 2005. Notera de vitkalkade cementlagningarna nederst på murarna. Foto: Jonas Haas.

Skräddare Carlströms med maka träkistor. Foto: Jonas Haas 2005.

har ett spetsigt tälttak täckt med järnplåt med enkelfalsning. Överst är en smidd spets med förgyllt plåtklot.

Takkonstruktionen med ursprunglig hjärtstolpe och högben, samt trobrädor (de översta utbytta 1900-tal). Foto: Jonas Haas 2005.

Gravkoret i september 2012. Taket ommålat med svart linoljefärg.

Tak

Taket består av galvaniserad järnplåt lagt med enkelfalsning. Under dagens plåt ligger en äldre svartplåtstäckning kvar, lagd på ett undertak av bräder. Den svarta oljefärgen flagnar partiellt. Den smidda spiran har ett förgyllt klot.

Fasad

Fasaderna är slätputsade, ursprungligen med kalkbruk. I flera omgångar har lagningar utförts under 1900-talet med kalkcement respektive cement, särskilt på fasadernas nedre delar, vars puts suger fukt från marken. Där finns också mycket algpåväxt. Putsen är struken med flera olika färgtyper och brytningar, ej enbart kalkfärg. Yngsta skikten är rent vita. Under takfoten finns dock kalkfärgsskikt som kommit fram till följd av färgbortfall, dessa tyder på en pigmentering med järnvitriol, vilket var vanligt på 1700-talet. Skadorna på puts och färgskikt är omfattande med sprickor, bortfall och bom över stora delar av fasaderna. Stora delar av den cementhaltiga putsen har dock gott fäste även om bom förekommer.

Port

Den ursprungliga porten är klädd med profilerade brädor fästa med smidd spik i rombiskt mönster. Panelerna är tjärade men nu uttorkade. Dörning och regel i smide är rostangripna.

Äldre putsskikt uppvisar en pigmenterad kalkfärg, sannolikt med inblandning av järnvitriol.

Gravkoret efter avslutade arbeten i juni 2014.

Omfattning och vidtagna åtgärder

Tak

Takplåten renskrapades och grundades med Isotrol grund och där-
efter blymönja. Slutligen ströks två gånger med svart linoljefärg.
Det förgyllda klotet rengjordes försiktigt med diskmedel. Takfot i
trä behandlades med pigmenterad trätjära.

Fasad

All lös puts höggs ned. Omfattande putslagningar på murarnas nedre
delar utfördes med hydrauliskt kalkbruk. På grund av att murverket
består av påtagligt liten mängd sten och ballast så armerades med
tegelskärvor vid putslagningarna. Avfärgning skedde genom ett tio-
tal kalkstrykningar med opigmenterad Kulekalk. Efter diskussion
valdes att inte pigmentera, utan istället hålla samma kulör som på
kyrkan (vilken förvisso tidigare haft pigmentering med järnvitriol).
Runt sockeln grävdes jorden bort och ytan fylldes med krossad
singel. Mot gräset lades en avgränsning i form av liggande trästolpar,
dessa bör bytas mot plattjärn.

Port

Porten skrapades och ströks med äkta dalbränd trätjära. Smide för dörningen stålborstades och behandlades med pigmenterad Isotrol grund och ringens ögla med Dinitrolpasta.

Sammanfattning

Gravkoret hade mycket omfattande putsskador och lagningar med cementhaltiga bruk. All lös puts höggs ned. För att inte behöva hugga bort alla cementhaltiga lagningar valdes att putsлага med ett hydrauliskt kalkbruk. Avfärgningen gjordes med traditionell kalkfärg. Plåttaket ommålades med svart linoljefärg och snickeri tjärades.

Referenser

Tryckta källor

Haas, J. 2006. *Kulturbeskrivning och bedömning. Bälaryds kyrka. Byggnadsvårdsrapport 2006:84*. Jönköpings läns museum.

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens tillstånd: 433-15203-09
 Jönköpings läns museums dnr: 127/2012
 Beställare: Aneby kyrkliga samfällighet
 Fastighetsägare: Aneby kyrkliga samfällighet
 Byggherre: Aneby kyrkliga samfällighet
 Projektör: ATRIO arkitekter Västervik AB
 Entreprenör: Tomas Ljungdal byggnadsvård,
 Tranås
 Antikvarisk medverkande: Robin Gullbrandsson
 Rapportansvarig: Robin Gullbrandsson
 Foto: Robin Gullbrandsson
 Slutbesiktning: 12 december 2013
 Efterbesiktning: 2 juni 2014
 Län: Jönköpings län
 Kommun: Aneby kommun
 Socken: Bälaryds socken
 Fastighetsbeteckning: Aneby Bälaryd 1:12
 Belägenhet: Ekonomiska kartans blad Bälaryd
 7E 2h 1988

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Under 2013-2014 har gravkoret på Bälaryds kyrkogård genomgått utvändig restaurering.

